

İSLAM MİRASINDA HARFLERİN BİR ARAYA GETİRİLMESİ (TECVİD İLMİ ÖRNEĞİ)

BRINGING LETTERS IN ISLAMIC HERITAGE (EXAMPLE OF TAJWID SCIENCE)

Safâ Sâbir Mecîd el-BEYÂTÎ

Çev. Öğr. Gör. İbrahim AYDIN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

ibrahimaydin@osmaniye.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-1006-2067

ATIF: el-Beyâtî, Safa Sabir Mecîd, “İslam Mirasında Harflerin Bir Araya Getirilmesi (Tecvid İlmî Örneği)”, Çev. İbrahim Aydın, YIL:13, CİLT:13, SAYI: 26, ss.319-341

ÖZ: İslam ilim mirasının önemli alanlarından biri Tecvid ilmidir. Tecvid ilmi, Kur’an-ı Kerim’in kurallarına uygun olarak okunmasını, Kur’an harflerinin çıkış yerleri ile bu harflere ait özellikleri konu edinen bir ilimdir. Kaynağı vahiy olan ve ilk dönemlerde amelî/pratik olarak uygulanan bu ilim, sonraki dönemlerde (H. IV. yy.) ilgili kişiler tarafından derlenerek Kıraat ve Tecvid kuralları olarak sistemleştirilmiştir. Bu sistemleştirme sürecinde harfler, belirli bir düzen ve kural içerisinde toplu olarak ifade edilmiştir. Bu makalede harflerin bir araya getirilmesindeki bu düzen ve kural incelenmiş olup harflerin bir araya getirilme sebepleri, bir araya getirilme biçim ve boyutları ile harflerden oluşan kelimelerin kaynağı ve anlamları üzerinde durulmuştur.

* Bu çalışma Mekke’de internet üzerinden yayın yapan Arap Dili Akademisi dergisinde 30.04.2017 tarihinde yayınlanmıştır. (Bkz. Safâ Sâbir Mecîd el-Beyâtî, “el-İhtizânü’l-Harfî fi’t-Türâsî’l-İslâmî ‘İlmü’t-Tecvid Nemûzecen”, *Mecelletü Mecme’i’l-Lügati’l-Arabiyeti ‘Ale’s-Şebeketi’l-Alemiyye*, 5/13 (Mart-Nisan 2017), 435-466.) Özet kısmı orijinal makalede bulunmayıp anahtar kelimelerle birlikte tarafımızdan ilave edilmiştir. Ayrıca tercümede mümkün olduğu kadar metne sadık kalınmış ancak bazı yerlerde cümlenin akıcılığını sağlamak için orijinal makalede yer almayan kelime ve cümleler tarafımızdan eklenmiş/çıkarılmıştır. Makalede farklı bir tarzda verilen dipnotlar ile kaynakçalar İsnad Atf Sistemi’ne göre yine tarafımızdan düzenlenmiştir.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 31 Ocak/January 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 17 Şubat/February 2020

Yayın Tarihi / Published: 01 Temmuz/ July 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Aralık/July-December

Cilt/Volume: 13 Sayı / **Issue:** 26 **Sez / Pub Date:** Temmuz-Aralık, 2020/2 **Sayfa / Pages:** 319-341

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iThenticate intihal programıyla tarandıktan sonra, iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Anahtar Kelimeler: İslam Mirası, Tecvid, Harf, Harflerin Bir Araya Getirilmesi, Sözlük.

Abstract

Bringing Letters In Islamic Heritage (Example Of Tajwid Science)

One of the important areas of Islamic science heritage is Tajwid science. Tajwid is a science that deals with the reading of the Quran in accordance with the rules, the origin of the letters of the Quran and the properties of these letters. This science, the source of which is revelation and applied in the first periods as operational / practical, was compiled by the relevant people in the following periods (H. IV. Century) and systematized as the rules of Qur'an and Tajwid. In this systematization process, letters were expressed collectively in a certain order and rule. In this article, this order and rule for putting the letters together are examined, the reasons for the combination of the letters, the way and dimensions of the combination, and the source and meaning of the words consisting of the letters are emphasized.

Key Words: Islamic Heritage, Tajwid, Letter, Combining Letters, Dictionary.

Giriş

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a (c.c.) hamdolsun, efendimiz Muhammed (s.a.v.) ve O'nun âl ve ashâbı ile kıyamete kadar onların izinden gidecek olanlara da salât ve selâm olsun.

İslam mirasının birikimlerini inceleyen bir kimse İslamî ilimlerin ortak olduğu bir olguya şahitlik edecektir. Bu olgu, formüle edilmeyen harflerin birtakım kelime ve cümleler içerisinde kısa ve özet bir şekilde toplanması ve düzenlenmesi olgusudur. Biz, bu olgunun sınırları ve boyutları üzerinde durduk ve buna da "*Harflerin Bir Araya Getirilmesi*" ismini verdik.

Burada konuya örnek olarak İslamî ilimler içerisinde Tecvid ilmi tercih edilmiştir. Çünkü ilimler içerisinde Tecvid ilmi, baplarında ve konularında bu olgunun daha çok uygulandığı bir ilim olmakla diğer ilimlerden ayrılmaktadır. Dolayısıyla Tecvid ilmini incelemek konunun tam bir resmini ortaya koymaktadır. Araştırma, çalışmada yer alan ve çalışmanın ana konusunu oluşturan kavramların tanımı (حدوده) ve bu kavramlara anlam açısından benzerlik gösteren diğer kavramlar (نظائره) ile harflerin bir araya getirilme biçimleri (أنماطه), sebepleri (أسبابه), boyutları (أبعاده) ve bu harflerden oluşan kelimelerin lügat/sözlük anlamları (معجمه) olmak üzere altı konudan oluşmakta; önemli neticeler ve önerilerle sonuçlanmaktadır.

Bütün sözlerde ve işlerde Allah (c.c.) bizleri başarılı kılsın. Çünkü başarının sahibi de başarıya güç verecek olan da ancak O'dur.

1. Tanım

Burada makalenin başlığında yer alan ve bizim “*Harflerin Bir Araya Getirilmesi*” olarak tercüme ettiğimiz *el-İhtizânü'l-Harfi* (الإختزان الحرفي) kavramında yer alan kelimele-
rin lügat ve terim anlamları üzerinde durulacaktır.

a. *el-İhtizân* (الإختزان) Kelimesinin Lügat ve Terim Anlamı

Kavramda ilk olarak yer alan *el-İhtizân* (الإختزان) kelimesi *el-Hazn* (الخبز) mastarın-
dan türetilmiştir. Bir kimse bir şeyi depoda muhafaza ettiği / edeceği zaman (خَزَنَ الشَّيْءَ)
(إِخْتَزَنَتْهُ لِنَفْسِي) “*Filan kimse o şeyi stokladı / onu güvenli bir şekilde stoklar.*” veya
“*O şeyi kendim için biriktirdim.*” şeklinde ifade eder.¹ Yolu kısalttığına ise (إِخْتَزَنْتُ الطَّرِيقَ)
“*Yolu kısalttım yani en kısa yoldan gittim.*” diye ifade eder.² Bir malı stokladığına ise (خَزَنْتُ
الْمَالِ) “*Malı biriktirdim, onu depoya koydum.*” der. *el-Hazn* (الخبز) kelimesinin ism-i mekan
kalıbında kullanılan “*Mahzen*” ise içerisine bir şey konulan mekân demektir.³ Etin rengi
ve kokusu değiştiğinde ise (خَزَنَ اللَّحْمُ) “*Et bozuldu/kokuştı.*” şeklinde ifade edilir.⁴
Mu’allaka şairlerinden Tarafe (ö.564) bir şiirinde şöyle demektedir:

ثُمَّ لَا يَخْرُنُ فِينَا لَحْمُهَا إِنَّمَا يَخْرُنُ لَحْمُ الْمُدْخَرِ

“*Bizde et kokuşmaz ancak biriktirenin eti kokuşur.*”⁵

Bu açıklamalardan anlaşıldığına göre H-Z-N (خ-ز-ن) maddelerinin lügatte üç an-
lamı vardır. Bunlar: “*korumak-muhafaza etmek, kısa tutmak-uzatmamak, değiştirmek-
dönüştürmektir.*”

el-İhtizân (الإختزان) kelimesinin terim anlamına gelince; incelediğimiz *Târîfât* kitap-
larında onunla ilgili herhangi bir kayda rastlayamadık. Ancak Muhammed Hasan Ce-
bel’in kök fiil olan (خبز) kelimesi için oluşturmuş olduğu “*Bir şeyi uzun bir süre korunaklı*

¹ Halil b. Ahmet el-Ferâhîdî, *el-‘Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî, (Bağdat: Menşûrât Vize-
ratü’s-Sikâfe ve’l-İlâm, Dâru’r-Reşîf, 1985), 5/209.

² Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü’l-Lüğa*, thk. Muhammed ‘Avd Mür’ib, (Beirut: Dâru
İhyâi’t-Türâs, 1. Baskı, 2001), 7/95.; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur el-Ensarî, *Lisânü’l-‘Arab*, thk.
Abdullah Ali el-Kebîr-Muhammed Ahmet Hasbüllah-Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, (Kahire: Dâru’l-
Meârif, t.s.) 2/1154.

³ İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sıhah (Tâcü’l-Lüğa ve Sıhâhi’l-Arabiyye)*, thk. Ahmet Abdulgafur Attar,
(Beirut: Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, 1987), 5/2108.

⁴ Mecdü’d-Dîn Ebû Tâhir Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhît*, thk. Mektebü Tahkîkî’t-
Türâs fî Müessetü’r-Risale, Danışman: Muhammed Naîm el-‘Arkusûsî, (Beirut/Lübnan: Müessetü’r-
Risale Li’t-Tabâat ve ‘n-Neşri ve’t-Tevzî’, 2005), 1193.; Muhammed b. Muhammed b. ‘Abdurrezzak el-
Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcü’l-Arûs Min Cevâhiri’l-Kâmûs*, thk. Ali el-Hilâlî, (b.y.: Dâru’l-Hidâye, t.s.) 34/486.

⁵ *Dîvânü Tarafe b. el-Abd*, Yayına haz. Hamdü Tammâs, (Beirut: Dâru’l-Marife, 2003), 51.

bir şeyin içerisine koymaktır.” şeklindeki temel anlamı terimsel bir tanım olarak kabul edebiliriz.⁶

b. el-Harf (الحرف) Kelimesinin Lügat ve Terim Anlamı

Harf kelimesi lügatte sadece “*taraf, uç, kenar ve kıyı*” anlamlarına gelmektedir. Cevherî’ye göre örneğin (حرف كل شيء) “*her şeyin harfi*” demekle onun ucu ve kenarı; yine (حرف الجبل) “*dağın harfi*” ile de dağın en yüksek ve keskin yeri kastedilir. Aynı zamanda harf, hece harflerinden biridir. Harf kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de de aynı anlamda kullanılmıştır.

“وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَغْبُ اللَّهُ عَلَى حَرْفٍ”

“İnsanlardan kimi Allah’a yalnız kıyıda kenardan kulluk eder.”⁷

Ayette yer alan yön, kıyı-kenar anlamını verdiğimiz ‘*Alâ harfin* (على حرف) ile bazı kimselerin bir taraf üzerinde olduğu ifade edilmektedir ki o da insanların darlıkta değil de sadece bollukta Allah’a ibadet etmeleridir. Aynı zamanda çok zayıf ve cılız olan deveye de dağın en yüksek ve keskin yerine benzetilerek harf denmektedir.⁸ Yine (حرف الشيء) “*bir şeyin harfi*” demek onun ucu ve kenarı anlamını ifade eder.

Ayrıca bir kimse hoşuna gitmeyen bir iş ile karşılaştığında ondan ayrılır ve uzaklaşır. Bu kimse için de (فلان على حرف من أمره) “*Filan kimse işinin kenarında.*” denilir.⁹ (حرفاً) “*başın iki harfi*” ile başın iki tarafı anlamı ifade edilirken; (حرف السفينة و الجبل) “*geminin ve dağın harfi*” ile de onların yan kısımları kastedilmektedir. Harf (حرف) kelimesinin çoğulu ise *Ehrufün* (أحرف) ve *Hurûfün* (حروف) şeklinde iki türlü gelmektedir.¹⁰

Harfin terim anlamına gelince İbn Cinnî harfi “*sesin kesildiği yer veya sesin en son noktası ya da sesin uç kısmı*” şeklinde tanımlamıştır.¹¹ Bu tanım, kelimenin bölümleri (nden olan harf) için geçerli olduğu gibi hece harfleri -ki burada bizi ilgilendiren de budur- için de geçerlidir.¹²

⁶ Muhammed Hasan Cebel, *el-Mu’cemu’l-İştikâkiyyi’l-Müessali Li Elfâzi’l-Kurâni’l-Kerîm*, (Kâhire: Mektebetü’l-Âdâb, 2010), 2/554.

⁷ *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, (Ankara: Diyanet Yayınları (Özgün Matbaacılık), 3. Baskı, 2007) Hac, 22/11.

⁸ Cevherî, *es-Sihah*, thk. Ahmet Abdulgafur Attar, 4/1342.

⁹ Ebû’l-Hasan Ali b. Seyde el-Mursî, *el-Muhkem ve’l-Muhîtu’l-Azam*, thk. Abdu’l-Hamîd Hindâvî, (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2000), 3/307.

¹⁰ İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr-Muhammed Ahmet Hasbüllah-Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, 2/838.

¹¹ Ebû’l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsilî, *Sirru Sinâ’ati’l-İrâb*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2000), 1/28.

¹² Muhammed Semîr Necîb el-Lebedî, *Mu’cemu’l-Mustalahâti’n-Nahviyye ve’s-Sarfiyye*, (Beyrut: Müessesetü’l-Risale - Dâru’l-Furkân, 1985), 62.

c. “el-İhtizânü'l-Harfî” Kavramı ile İlgili Öneriler

Bu kavramın kelimelerini ayrıntılı olarak öğrendikten sonra kavramı açıklayan birtakım önerilere geçebiliriz. Buna göre söz konusu kavramı:

“تنظيم حروفٍ مرسلَةٍ في كلمةٍ موضوعَةٍ أو كلماتٍ معمولَةٍ”

“Formüle edilmeyen harflerin mevzu bir kelimedede veya mamul kelimelerde düzenlenmesi” olarak açıklayabiliriz.

Tanımda yer alan (تنظيم) Tanzîm kelimesi, bütün düzenleme çeşitlerini içerisine alan bir cins isimdir. (حروف) Hurûf kelimesi ise inci, taş vb. gibi harf dışındaki cinslerin tanzimini hariçte bırakıp sadece harflerin tanzimini içeren bir kayıt olduğu gibi yine aynı şekilde harflerin dışında kalan türleri de dışarıda bırakan bir kayıttır. Örneğin birtakım harfler ve rumuzlardan oluşan kelime ve cümlelerin yazımları ile ilgili tanzim türü, burada kastedilen tanzimin dışında kalmaktadır. (مرسلَةٍ) Mürseletin kelimesi ise tarifte yer alan (حروف) Hurûf kelimesinin sıfatıdır. Yani harflerin herhangi bir tertip ve düzen içerisinde olmadığını nitelemektedir. (كَلِمَةٍ) Kelimetin lafzı, ihtizân -harflerin bir araya getirilme- tarzlarından birini açıklamaktadır. Ki bu, harflerin bir kelimedede toplanması demektir. Bu kelimenin (مَوْضُوعَةٍ) Mevzûatin kelimesi ile nitelenmesi ise harflerin içerisinde toplandığı kelimenin yeni bir kelime olmadığına işaret etmektedir. Bu kayıtlı vad' ilminin konusu olan kelimelerin ilk defa vad' edilişi tanımın dışında bırakılmıştır. Tanımda yer alan (كَلِمَاتٍ) Kelimâtin lafzı da ihtizân -yani harflerin bir araya getirilme- tarzlarından ikincisidir. Bu ise harflerin birden fazla kelimeler içerisinde toplanmasını ifade etmektedir. Bu (كَلِمَاتٍ) Kelimâtin lafzının (مَعْمُولَةٍ) Ma'mûletin kelimesi ile nitelenmesi, söz konusu nitelenen kelimelerin Arap kelimelerinde (Arapçada) kullanılıyor olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla -kastedilen- kelimelerin yapısı ve manası bilinmiş olup tılsım ilmi, esrarengiz harfler, bilmece ve bulmaca gibi manası kapalı ve anlaşılması zor olan bütün kelimelerin kastedilmediği anlaşılması olmaktadır.

2. el-İhtizân (الإختزان) Kelimesinin Benzerleri

Konuyu yazma ve hazırlama aşamasında iken henüz konu için “İhtizân” kelimesinde karar kılmadan önce aklıma bu kelimenin diğer benzerleri geldi. Bu benzer kelimelerin kastedilen anlamlara örnek vermede “İhtizân” kelimesine iştirak ettiklerini, bir yönden anlamlara delalette bu kelime ile iç içe olduklarını, diğer yönden de yakın anlam ifade ettiklerini (veya ondan ayrıldıklarını) ortaya koyduk. Bu benzer kelimelerden bazıları şunlardır:

1. **el-İhtizâl (الإختزال)** : Bu kelimenin kavram çerçevesinden çıkartılmasının -yani “İhtizân” yerine “İhtizâl” denmemesinin- sebebi aşağıda yer aldığı gibidir.
 - a. Çünkü bu “İhtizâl” kelimesinde muhtezelden/kısaltılan şeylerin bir kısmını alıp diğer bir kısmını ise bırakma vardır.¹³ Çalıştığımız konuda ise harflerin bir kısmını alıp diğer bir kısmını bırakmak yoktur. Bilakis burada asıl amaç dağınık olan harfleri düzenli bir kelimeye veya kelimelere dönüştürmektir.
 - b. “İhtizâl” kelimesinin kavram çerçevesinden çıkartılmasının bir sebebi de bu kelimenin, kelimeler yerine sembollerin kullanımına dayanan bir sistem olmasından dolayıdır.¹⁴ Bu da araştırma konumuzun dışındadır.
 - c. “İhtizâl” kelimesi yazma, cebir, fizik ve kimya ilimleri arasında kullanılan ortak bir terimdir.¹⁵ Bu ise bir terimin, muhtelif iki veya daha fazla iş veya kavram için kullanılamayacağını belirten bilimsel terimin şartına aykırıdır.¹⁶ Ve bu, bilimsel bir anlamı ifade etmek için tek bir kelime ile yetinmek demektir.¹⁷
2. **en-Naht (النحت)** : Benzer kelimelerden ikincisi de “Naht” kelimesidir. *Naht*, iki veya daha fazla kelimelerden yeni bir kelime türetmektir.¹⁸ Bu da araştırmak istediğimiz konunun dışında kalan bir kavramdır. Bu kavramın konunun dışında kalmasını şu şekilde açıklayabiliriz:
 - a. Kavramların anlamları farklıdır. Çünkü *İhtizân*, harflerden bir veya daha fazla kelime türetmek demek iken; *Naht* ise iki veya daha fazla kelimedenden yeni bir kelime ortaya çıkarmak demektir.
 - b. *Menhût* ile *Menhûtün Minh’in* arasında yani elde edilen kelime ile onun elde edildiği kelime arasında işaret olması gerekir.¹⁹ Hâlbuki harflerden oluşturulmuş kelime (Muhtezên) ile o harfler arasında işaret yoktur.

¹³ Ahmed Muhtar Abdu'l-Hamit Ömer, *Mu'cemu'l-Lugati'l-'Arabiyye el-Mu'âsıra*, (b.y.: Âlemü'l-Kütüb, 1. Baskı, 2008), 1/638.

¹⁴ Ömer, *Mu'cemu'l-Lugati'l-'Arabiyye el-Mu'âsıra*, 1/638.

¹⁵ Ömer, *Mu'cemu'l-Lugati'l-'Arabiyye el-Mu'âsıra*, 1/638.

¹⁶ Mahmut Fehmi Hicâzî, *el-Üsüsü'l-Lüğaviyye li'İlmi'l-Musdalâh*, (b.y.: Mektebetü Çarîb, 1993), 12.

¹⁷ Ahmet Matlup, *Fî'l-Mustalahahî'n-Nakdî*, (Bağdat: Matbaatü'l-Mecme'î'l-İlmî, 2002), 8.

¹⁸ İbrahim Enîs, *Min Esrâri'l-Lüğa*, (b.y.: Mektebetü'l-Encilû, 3. Baskı, 1966), 86.

¹⁹ Muhammed b. İbrahim el-Hamd, *Fıkhü'l-Luğa Mefhûmühû Mevzûâtühû Kazâyâhû*, (Riyâd: Dâru İbn Huzeyme, 1. Baskı, 2005), 270.

Çünkü o kelimeyi oluşturan harfler, bir veya daha fazla kelimelerde toplanması ve dizilmesi murat edilen dağınık hece harfleridir ki bu harflerin tek başına bir anlamı yoktur.

Kavram olarak *İhtizân* kelimesinin diğerlerine tercih edilmesinin sebebini ise şu şekilde özetlememiz mümkündür:

1. Bu kavram aşağıda belirtilen şartları tam olarak karşıladığı için tercih edilmiştir. Bu şartlar şunlardır:²⁰

a. **Delalet Birliğinin Olması:** *İhtizân* kelimesinin sözlük anlamı ile yeni oluşan terim anlamı arasında bir benzerlik, uygunluk ve ortaklık bulunmasından dolayıdır. Kelime sözlükte şu anlamlara gelmektedir: “Korumak-muhafaza etmek, kısaltmak ve değiştirmek.” Ve bu anlamlar kendisi için geçerli olan yeni kullanımlarda da mevcuttur.

İhtizân (الإختزان) Kelimesinin Lügat Anlamı	İhtizân (الإختزان) Kelimesinin Terim Anlamı
Farklı şeyleri toplamak ve onları bir yerde muhafaza etmektir.	Dağınık haldeki harfleri bir arada toplamak ve onları bir veya daha fazla kelimeler içerisinde bir düzene koymaktır.
Yolun kısaltılması, kısa ve yakın yoldan gitmek	Harflerin kısaltılıp bir veya daha fazla kelimelerde özetlenmesi
Etin kokuşması, değişmesi	Dağınık haldeki harflerin düzenli kelimelere dönüşmesi

b. **Dâll Birliğinin Olması;** *İhtizân* kelimesinin bizzat delalette kullanılabilecek bir müteradifi yoktur. (Yani bu kelimenin kastedilen anlama işaret edecek bir benzeri bulunmamaktadır.)

c. **Medlûl Birliğinin Olması;** *İhtizân* kelimesi birden fazla anlamı olan müşterek bir lafız da değildir.

²⁰ Ali el-Kâsımî, *Mukaddime Fî 'İlmi'l-Mustalah, Dâru's-Şuûnü's-Sigâfe*, (Bağdat, y.y., 1985), 5.; Matlup, *Fî'l-Mustalahahî'n-Nakdî*, 8.

2. Kavram olarak *İhtizân* kelimesinin tercih edilmesinin diğer bir sebebi de kelimenin kısa ve öz olmasıdır.
3. Bir diğer sebep ise *İhtizân* kelimesinin kastedilen anlamı tam ve doğru olarak ortaya koymasındadır.

(الإختزان) *İhtizân* kelimesinin peşi sıra (الحرفي) *el-Harfiyyi* kelimesini getirmemizin (الإختزان الحرفي) dememizin nedeni ise *İhtizân* kelimesini türdeki ortaklarından ayırmaktır. Harfi sese tercih etmemiz ise harfin bir anlam içermesinin yanı sıra konuşmada ve dilde yapısal bir birliği temsil etmesi, aynı zamanda harfin hem ses hem de yazma özelliğinin olmasından dolayıdır.²¹

1. HARFLERİN TOPLANMA ŞEKİLLERİ

Harflerin bir araya getirilişini aşağıda olduğu gibi birkaç şekilde kategorize edebiliriz:

1- Harflerden Oluşan Kelimelerin Kaynağı

Müelliflerin dağınık haldeki harfleri ifade etmek için bir araya getirdiği kelimelerin kaynağı ya Kur'ân ya şiir ya da nesirdir.

Şimdi bu kaynaklara ve örneklerine birlikte bakalım;

- a- **Kur'ân'dan Bir Kelime Olması:** Bunun örneği *Med* harflerinin içerisinde toplandığı *تُوجِبُهَا* kelimesidir ki bu kelime Kur'ân'da da yer almaktadır.
- b- **Şiir Şeklinde İfade Edilmesi:** Örneğin *İhfâ* harfleri aşağıdaki beyitte yer alan kelimelerin başlarında toplanmıştır.

صِفْ دَا ثَنَا كَمْ جَادَ شَخْصٌ قَدْ سَمَا دُمَ طَيِّبًا زِدْ فِي تَقَى ضَعَّ ظَالِمًا
- c- **Nesir/Düz Yazı Şeklinde İfade Edilmesi:** Bu, *أَجْدُ قَطٍ بَكْتُ* örneğinde olduğu gibi kaynaklarda en çok kullanılan harflerin bir araya getiriliş tarzıdır.

2- Harflerin Kelime İçerisinde Konumu

- a- **Harflerin Toplu Halde Olması:** Bu tarz, bir araya getirilen harflerin, baştan sona içerisinde yer aldığı kelime veya kelimelerde toplu halde bulunması demektir.

²¹ Abdu'l-Azîz es-Sıyağ, *el-Mustalahu's-Savfî*, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, 2000), 216-218.

Örnek:

حَيِّ طَهْرٌ، وَنَقَصَ عَسَلَكُمْ، وَلِنْ عُمَرَ

b- Harflerin Ayrı Halde Olması: Harflerin, içerisinde yer aldığı kelimelerin başında veya kelimenin çift harflerinde ayrı halde yer almasıdır. Oluşturulan kelimelerin başında harflerin, ayrı olarak bulunduğuna örnek:

أخي هاك علماً حازه غير خاسر

Harflerin, kelimenin çift harflerinde ayrı halde bulunduğuna örnek:

نُوجِيهَا

3- Harflerden Oluşan Kelimelerin Kemiyyeti (Yapısı)

Burada “Kemiyyet” ile basitlik ve terkib açısından kelimelerin yapısı kastedilmektedir. Buna göre harflerin bir araya getirilmesi şu şekilde tasnif edilebilir.

a- Harflerin Basit Bir Şekilde Bir Araya Getirilmesi: Bu, harflerden oluşan kelimelerin tek bir kelime olması demektir.²²

Örnek:

يَزْمَلُونَ، يَنْمُو

b- Harflerin Terkib Şekilde Bir Araya Getirilmesi: Bu ise harflerden oluşan kelimelerin iki veya daha fazla olması demektir.

Örnek:

فُطِبُ جَدٌ، فَحْتَهُ شَخْصٌ سَكَتٌ

Harflerin terkib halinde bir araya getirilmesi aşağıda da yer aldığı gibi şu şekillerde olur:

- **Terkîb-i İsnâdî:** (Terkîb-i İsnâdî iki kısımdır.)

1- **Fiil Olan Terkîb-i İsnâdî:** Üç şekilde karşımıza çıkmaktadır.

a. **Fiili, Mazi Fiil Olanlar:**

Örnek:

طَرَقَ سَمْعَكَ النَّصِيحَةَ، فَرَّ مِنْ لُبِّ

b. **Fiili, Mudârî Fiil Olanlar:**

Örnek:

²² Burada kelimelerden maksat, zamir ve ek almayan yazım sözcükleridir.

سَنَقُصُّ عِلْمَكَ، يَرْمُلُونَ

c. Fiili, Emir Fiil Olanlar:

Örnek:

أَجِدُ قَطِ بَكَتَ، أَيْغِ حَجَّكَ وَخَفَ عَقِيمَهُ

2- İsim Olan Terkîb-i İsnâdî:

Örnek:

جَمَعُكَ حَقُّ خَوْفِهِ أُغَيْبَ، حَيِّ طَهَّرَ

• Terkîb-i İzâfî:

Örnek:

قُطِبَ جِدِّ

4- Muhtezzen-Muhtezzenün Fih İlişkisi

1- **Eşitlik İlişkisi:** Bu ilişki, harfler ile bu harflerden oluşan kelimelerin harf sayılarında uyum içerisinde olması, birinin diğerinden fazla olmaması demektir.

Örnek:

فَرَّ مِنْ لُبِّ

Bu örnekte harfler ile bu harflerden oluşan kelimelerin harfleri aynıdır.

2- **Umum-Husus Mutlak İlişkisi:** Bu tür ilişkide harfler, kendilerinden oluşturulan kelimelerin içerisinde tam olarak yer alırken kelimelerde ise bu harflerin yanı sıra daha fazla harf bulunabilmektedir. Bu ilişki, harflerin birbirinden ayrı olarak bir arada bulunduğu yerlerde olur.

Örnek:

نُوجِيهَا، أَخِي هَاكَ عِلْمًا حَازَهُ غَيْرُ خَاسِرٍ

2. HARFLERİN BİR ARADA TOPLANMA SEBEPLERİ

Bu araştırmadan sonra anlaşıldı ki harflerin bir araya getirilmesinin ehline göre iki temel sebebi vardır.

1- Manevî Sebep

Harflerin bir araya getirilmesindeki manevi sebep ile kastımız eğitim faktörü ve amaçlarıdır. Harflerin kelimeler içerisinde kısa ve özet bir şekilde toplanmasının temel nedeni ezberi kolaylaştırması ve konunun daha çabuk hatırlanmasına yardımcı olmasından dolayıdır. Bir kelime ya da cümle içerisinde bir düzen halinde olmayan, muhtelif özelliklerde ve çeşitli şekillerde dağınık halde bulunan harfler, ezberlenmesi ve hatırlanması kolay olan kelimelerin aksine hem çok uzun ve hem de diğer harflerle girift halde olduğundan öğrencinin fikrini dağıtmaya, harfleri ve o harflerin maksadını (harflerle neyin kastedildiğini) unutmaya sebep olabilir.

2- Lafzî Sebep

Bu sebep, vezin ve kafiye riayet etmek koşuluyla Tecvid ilmindeki şiir çalışmalarında kendini göstermektedir. Bu nedenle şair, herhangi bir konunun harflerini bir kelime veya cümlede bir araya getirmek mecburiyetinde kalır. Çünkü harflerin bir araya getirilmesi şairin bu harfleri beyitte kolayca nazmetmesine yardımcı olur. Örneğin idgam harfleri gibi harflerin, bir şiir beytinde düzenli olarak söylenebilmesi şiirde belirli bir vezin ve kafiye uyulması gerektiğinden nâzıma bir zorluk oluşturur. Ancak içerisinde bu harflerin saklandığı kelimeler kısa olduğundan nazıma kolayca nazmetmesini sağlar.

3. HARFLERİN BİR ARADA TOPLANMA BOYUTLARI

1- Eğitim Boyutu

Harflerin bir araya getirilmesi/toplu şekilde ifade edilmesinin eğitim boyutu, öğrenmede tahammül (öğrenme) ve eda (öğretme) sürecini kolaylaştırma şeklinde kendini gösterir. Bu ise öğrencilerin zihinlerine yerleştirilmek istenilen hedef ve kuralları açıklamaya yardımcı olan -harflerin içerisinde yer aldığı- kısa ve kelimelerin tabiatı gereğidir. Öyle ki bu, ilk olarak bilimsel materyallerin kavranmasını ve korunmasını kolaylaştırır; ikinci olarak ta bu materyallerin tekrar hatırlanmasına ve geri kazanılmasına yardımcı olur.

2- Psikolojik Boyut

Bilindiği gibi insanın yaratılışında sakinlik, özet olan şeylere yatkınlık ve onunla etkileşim halinde olmak varken uzun ve tafsilatlı olan şeylerden usanma ve nefret etme vardır.

3- Fikhî Boyutu

Bu boyut, kısa işaretler, bazı fikhî kavramlarla ilgili alıntılar, muamelat veya Müslümanın yaşamında yer alan pratik uygulamaları içeren kelimelerde saklıdır.

Örnek:

انْبِغِ حَجَّكَ وَ خَفِّ عَقِمَهُ، وَيَزْمُلُونَ

4- Tarihsel Boyut

Tarihsel boyut ise öğrencinin bakışını gerek İslam’da gerekse İslam’ın yayılmasında büyük bir rol ve önemli bir varlık kaydetmiş olan bazı tarihi gerçeklere ve şahsiyetlere yönelmekte açıkça görülmektedir.

Örnek:

لِيُنْ عُمَرَ

5- Sosyal Boyut

Sosyal boyut, bu kelimelerin işaret ettiği kardeşlik anlamı ile bu kardeşliğe teşvik etmek, hoşgörü çağrısında bulunmak, olumsuz sosyal nitelikleri yasaklamak ve o niteliklerden uzaklaştırmak gibi anlamlarla öğrencilerdeki yardımlaşma ruhunu filizlendirmek, dostluk ve samimiyet bağlarını sağlamlaştırmaktır.

Örnek:

طِبُّ ثُمَّ صِلْ رَحْمًا تَفْرُضِيفُ ذَا نِعَمٍ دَعِ سَوْءَ ظَنِّ زُرِّ شَرِيفًا لِلْكَرَمِ

6- Kültürel Boyut

Harflerin bir arada toplanmasının kültürel boyutu, harflerin içinde yer aldığı kelimelerin ihtiva ettiği içerik ve kavramlar aracılığı ile öğrencilerin özellikle de tecrübeyle ilişkili olan ve kendileri ile sağlam bir ilişkisi olan özlem ve ilgilerini harekete geçirmek suretiyle onların kültürel olarak zihnini ve bilincini geliştirmeyi ve yaşamdaki tecrübelerinin artmasını amaçlamaktadır.

Örnek:

فُطْبُ جَدِّ

7- Etik Boyutu

Bu boyut, öğrencilerin ruhlarına İslami öğretilerin amaçladığı iyi hal ve davranışları, güzel ahlakı, dünyada züht ve verâ sahibi olmayı yerleştirir. Çünkü bu -harflerden oluşan- kelimeler birtakım öğreti ve hedefler içermekte; ezberlenmesi kolay olan kısa kalıplardan oluşmakta aynı zamanda da anlam açısından kapalılık ve belirsizlikten uzak, gayet açık ve anlaşılır terimlerden meydana gelmektedir. Kelimelerdeki kabul

niteliklerini ortaya koyan bu özellikler aynı zamanda öğrencinin yaşamdaki uygulamasını da kolaylaştırır.

Örnek:

جُزْ عَشْنَ سَاخِطِ صِدْقَةً إِذْ وَعَظُهُ يَحْضُكَ

4. KELİMELERİN SÖZLÜK ANLAMLARI

- اِنْبَغِ حَجَّكَ وَ خَفَّ عَقِيمَهُ

İzhar-ı Kameriyye harflerini içerisinde bulunduran mürekkebi bir cümledir.²³ Bu cümlede yer alan (انْبَغِ) kelimesi “talep etmek” anlamına gelen بَغَاءٌ - يَبْغِي - يَبْغِي kelimesinden emir kalıbında bir kelimedir.²⁴ (خَفَّ) kelimesi de yine emir kalıbında bir fiil olup aslı - خَاف - يخاف dür. (عَقِيم) kelimesi ise (عَقَمَ) fiilinden türemiş sıfat-ı müşebbehe kalıbında bir isim olup “belirsiz ve kapalı olan bir soy/nesil” veya “çocuk doğurmayan kadın” anlamlarına gelmektedir. Örneğin çocuğu olmayan bir kadın için “(امْرَأَةٌ مَعْقُومَةٌ) veya (امْرَأَةٌ عَقِيمٌ) ifadeleri kullanılır.²⁵

Kelime anlamlarını açıklamaya çalıştığımız yukarıdaki cümle şu anlamı ifade etmektedir: “İçerisinde kadına yaklaşmanın, günahın, kavga ve çekişmenin olmadığı bir hac talep et. Sevabı eksik olan bir hac’tan ise kaçın.”

- اَجِدْ قَطٍ بَكْتٌ

Şiddet sıfatının harflerini bir arada toplayan mürekkebi bir cümledir.²⁶ Cümlede yer alan (اَجِدْ) kelimesi emir kalıbında bir fiil olup “bir şeyi iyi ve mükemmel yapmak” anlamındadır. (قَطٍ) ise zaman zarfıdır. Zaman zarfı olarak kullanıldığında genellikle şeddeli (قَطٌ) olarak okunurken bazen dammeli (قَطُّ), bazen de sakini (قَطْ) olarak okunur. Şayet “yettinmek” anlamına gelen (حَسَبْتُ) manasına olursa o zaman bu kelime ya (عَنْ) harfi gibi *Kâf* (ق) harfinin fethası, *Tâ* (ط) harfinin de sükûnu ile (قَطُّ) okunur. Ya da tenvinli ve mecrûr olarak telaffuz edilir. Burada kastedilen ise veznin de gerektirdiği gibi (قَطٍ) şeklinde tenvinli ve mecrûr olarak okunmasıdır. (بَكْتٌ) kelimesi de *tebkît* yani “ayıplamak, azarlamak”

²³ Ahmet Mahmut eş-Şafî, ‘Abdu’s-Semî’, *el-Vâfi Fî Keyfiyyeti Tertîli’l-Kurâni’l-Kerîm*, (Şerh-u Vâfin li Mütüne-yi’l-Cezeriyyeti ve Tuhfeti’l-Etfâl) (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1. Baskı, 2000), 43.

²⁴ İbn Manzur, *Lisânü’l-‘Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr-Muhammed Ahmet Hasbüllah-Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, 1/322.

²⁵ Ahmed b. Fâris el-Kazvînî er-Râzî, *Mu’cemu Mekâyîsi’l-Lüğa*, thk. Abdu’s-Selam Muhammed Harun, (b.y.: Dâru’l-Fikr, 1979), 4/75.

²⁶ Mahmut Muhammed Abdü’l-Mün’im el-Abd, *er-Ravzatü’n-Nediyye Şerh-u Metni’l-Cezeriyye*, tsh. es-Sâdât es-Seyyid Mansur Ahmet, (b.y.: el-Mektebetü’l-Ezheriyye li’t-Türâs, 1. Baskı, 2001), 25.; eş-Şeyh Muhammed Mekkî Nasr el-Cirîsî, *Nihâyetü’l-Kaoli’l-Müfid Fî ‘İlmi Tecvîdi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ’, (Kahire: Mektebetü’l-Âdâb, 4. Baskı, 2011), 67.

anlamındadır. Örneğin (بَكَتَهُ) “Onu azarladı.” demek, (غَلَبَهُ بِالْحُجَّةِ) “Onu delille mağlup etti.” demektir.²⁷

Cümlelerin yukarıda anlatılanlardan farklı bir anlamının daha olduğu ifade edilmiştir. Deniliyor ki Arab’ın birinin *Kat* (قَطُّ) isminde bir sevgilisi vardı. Sevgilisinin evinde bir ağlama sesi duyduğunda (أَجْدُ قَطِّ بَكَتِ) “Sevgilim *Kat*’ı ağlarken buluyorum. / Yani onun ağladığını duyuyorum.” derdi.²⁸

- أَجْدُكَ طَبَّقَتْ

Aynı şekilde *Şiddet* harflerini bir arada toplayan mürekkebin bir cümledir.²⁹ Cümlede yer alan (أَجْدُ) kelimesi “bulmak” anlamına gelen (وَجَدَان) mastarından türemiş bir mudârî fiildir. *Tâ* (ط), *Bâ* (ب) ve *Kâf* (ق) harflerinden oluşan (طَقَّ) fiili ise harflerinin tamamı asli olan bir sahîh fiil olup “geniş bir şeyi, tam olarak kapatana kadar kendi gibi bir şeyin üzerine koyma” anlamını ifade eder. Bir kimse kendisine hak-doğru isabet ettiğinde yani hak ve doğruyu uyguladığı zaman (طَبَّقَ الْحَقَّ) “Hakk’ı tam olarak uyguladı.” denilir. Bu ise şu anlama gelmektedir. “O kimse hakka uygun davrandı; öyle ki istediği şey doğruya uyumlu oldu.”³⁰

- أَجْدُكَ قَطَّبَتْ

Şiddet sıfatının harflerini bir arada toplayan farklı bir mürekkebin cümledir.³¹ (قَطَّبَ) kelimesi (قَطَّبَ) mastarından tef’îl kalıbında mazi fiil olup يُقَطِّبُ - يُقَطِّبُ diye çekimlenir. Kelimenin sülasi kalıbı قَطَّبَ / قَطَّبَا / قَطَّبُوا şeklindedir. (قَطَّبَ) ise “kaşlarını çatmak, yüzünü gözünü eğmek” demektir.³² Dolayısıyla cümle, “Seni, kaşları çatık buluyorum.” anlamını ifade etmektedir.

- أَخِي هَاكَ عِلْمًا حَاذَهُ غَيْرُ خَاسِرٍ

Kelimelerinin ilk harfi İzhar harflerinden oluşan bir mürekkebin cümledir.³³ Cümlelerin anlamı ise şöyledir: “Kardeşim! İلمي al. Çünkü ilim sahibi olan, ilim tahsilinde bulunan kimse kaybetmez/zararlı çıkmaz.”

- أَنْشُرُ حَدِيثَ عِلْمِكَ سَوْفَ تَجْهَرُ بِدَا

²⁷ ‘Isâmuddin Ahmet b. Mustafa b. Halil (Taşköprüzade), *Şerhu’l-Mukaddimeti’l-Cezeriyye*, thk. Muhammed Seydî Muhammed el-Emîn, (b.y.: Mektebetü’l-Melik Fehd el-Vataniyye, 1421), 91-92; Cemal b. İbrahim el-Kırş, *Dirâsetü’l-Mehâric ve’s-Sıfât*, (Mısır: Mektebetü Tâlibi’l-İlm, 1. Baskı, 2012), 135.

²⁸ Cirişî, *Nihâyetü’l-Kavli’l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ’, 67.

²⁹ Şeyh Ahmet b. Ahmet et-Tavîl, *Fennü’l-tertil ve ‘Ulûmuhû*, (b.y.: Mecmeu’l-Melik Fehd Litabâti’l-Mushaf eş-Şerîf, 1. Baskı, 1999), 580.

³⁰ İbn Fâris, *Mu’cemu Mekâyisi’l-Lüğâ*, thk. Abdu’s-Selam Muhammed Harun, 3/440.

³¹ Çanim Kudûrî el-Hamd, *‘İlmü’l-Tecvîd Dirâse Saotiyye Müyessera*, (Umman: Dâr-u ‘Imâr, 1. Baskı, 2005), 63.

³² Ferâhîdî, *el-‘Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî, 5/107.

³³ Yahya Abdurrezzak el-Çavsânî, *‘İlmü’l-Tecvîd Ahkâmün Nazariyye ve Mülâhazâtün Tatbikiyye*, (Dimeşk: Dâru’l-Çavsânî, 11. Baskı, 2016), 26.

İstifâle sıfatının harflerini bir arada toplayan mürekkebe bir cümledir.³⁴ Cümle, “İlmi öğren ve onu yay. Çünkü ilmi yaymak, ilminin tam ve mükemmel olmasına yardımcı olur.” anlamındadır.

- **إِنْ غَابَ عَنِّي حَبِيبِي هَمَّنِي خَبْرُهُ**

Kelimelerinin ilk harflerinde *İzhar* harfleri bulunan mürekkebe bir cümledir.³⁵ Cümle, “Sevgilim kaybolduğunda onun haberi (yolunu gözlemek) beni üzüyor.” anlamındadır.

- **جُرْ غُشَّ سَاخِطٍ صِدْقَةً إِذْ وَغَطَّهُ يَخْطُكَ**

İsmet sıfatının harflerini bir arada toplayan mürekkebe bir cümledir. Cümlemin ifade ettiği anlam ise şöyledir: “Gerçeği hoşnut etmeyen hile ve aldatmadan geri dön ve güven yakala. Çünkü güvenin verdiği öğüt (güven duygusu) seni iyiliğe teşvik eder.”³⁶

- **جَمَعَكَ حَقٌّ خَوْفُهُ أَعِيبُ**

Cümle, *İzhar-ı Kameriyye* harflerini bir arada toplayan mürekkebe bir cümle olup³⁷ “Korkudan dolayı senin topluluk ve kalabalığından çekilmem hakkımdır.” anlamında olabilir.

- **حَتَّىٰ شَخْصٌ فَسَكَتَ**

Mehmûs yani *Hems* sıfatının harflerini içeren mürekkebe bir cümledir. (الْحَتَّىٰ) mastar olup teşvik etmek anlamındadır.³⁸ (الشَّخْصُ) ise bilindiği gibi birey-kişi demektir. (سَكَتَ) kelimesi de fiil-i mazî olup mastarı (سَكُوتٌ) dur. Son harf olan *Tâ* (ت) vezinden dolayı sakin kılınmıştır.³⁹ Deniliyor ki bu sözler, fasih konuşan bazı Arap kralların bulunduğu bir mecliste gerçekleşmiştir. Krallardan biri “*Filan kimse müstehcen bir şekilde konuşunca (فحته) birisi onu (konuşmasını sürdürmeye) teşvik etti/çağırırdı. Ama o, sustu/konuşmadı.*” dedi. Aslında senin, anlamın daha doğru anlaşılması için (سَكَتَ فَحْتَهُ شَخْصٌ) “O, sustu. Şahsın biri onu (konuşması için) kıskırttı.” şeklinde söylemen gerekirdi. Çünkü din veya dünya ihtiyacının dışında uzun süre sessiz kalmak pek hoş karşılanmamıştır. Dolayısıyla cümlemin anlamı “O, sustu ve şahsın biri onu hemen konuşmaya teşvik etti. O da konuşmaya başladı” demek olur.⁴⁰

- **حَيٌّ طَهَّرَ**

³⁴ Taşköprüzade, *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, thk. Muhammed Seydî Muhammed el-Emîn, 88.

³⁵ Çavsânî, *İlmü't-Tecvid Ahkâmün Nazariyye ve Mülâhazâtün Tatbikiyye*, 26.

³⁶ Cirişî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 74.

³⁷ Şihâbuddîn Ahmed b. Ahmed b. Bedreddin Et-Tîbî, *Manzûmetü'l-Müfid fi't-Tecvid*, thk. Eymen Rüştü Süveydi, (b.y.: y.y. t.y.) 16.

³⁸ Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüğa*, thk. Muhammed 'Avd Mür'ib, 3/256.

³⁹ Taşköprüzade, *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, thk. Muhammed Seydî Muhammed el-Emîn, 91.

⁴⁰ Cirişî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 66.

Surelerin başlarında bulunan mukatta'a harflerini bir araya toplayan mürekkebe bir cümledir. Bu harfler *Medd-i Tabii* olarak med edilir/çekilir. (حَيِّ) "Diri" anlamında olup ölünün zıddıdır.⁴¹ (طَهْر) ise "kir ve pis" anlamının karşıt anlamı olup "temiz olmak" demektir.⁴²

- خُصَّ ضَعْفٌ قَطِّ

İsti'lâ sıfatının harflerini içerisinde barındıran mürekkebe bir cümledir. (خُصَّ) meçhul mazi fiildir. "Mahsus olma, ait olma" anlamına gelen (اِخْتَصَّ) fiili manasınadır. (ضَعْفٌ) ise "kalabalık ve izdiham" demektir. (قَطِّ) kelimesi de sülasi/üçlü fiillerin ikinci kalıbından olan ve "bir yerde, mekânda aşırı sıcakta kalma" anlamına gelen (قَاطَ) fiilinin emr-i hazırıdır. Bir kimse yaz mevsiminde bir mekânda kaldığı zaman (تَقَيَّطَ بِالْمَكَانِ) "Yaz ayını orada geçirdi (yazladı)." diye ifade edilir.⁴³ Cümlede yer alan ilk kelimenin "kamuştan yapılmış (kulübe veya baraka şeklinde) ev" demek olan (الخُصُّ) şeklinde olabileceği de ifade edilmiştir. Bu durumda cümle, "Sıcak yaz günlerinde kalabalık ve dar barakalarda kal." Yani dünyada bu ve buna yakın şeylerle kanaat getir⁴⁴ anlamında olur. Cümlenin şu şekilde anlamlandırılabilir de ifade edilmiştir: "Kabrın zor ve kuşatıcı olma özelliği vardır. Öyle ise gafletten uyan ve ahiretin için çalış."⁴⁵

- سَكَتَ فَحْتَهُ شَخْصٌ

Hems sıfatının harflerinin yer aldığı farklı bir cümle şeklidir. Cümlenin anlamı yukarıda (حَتَّهُ شَخْصٌ فَسَكَتَ) bahsinde detaylı olarak verilmiştir.

- سَنَقُصُّ عِلْمَكَ

Sure başlarında yer alan mukatta'a harflerinin bulunduğu mürekkebe bir cümledir. Bu harfler *Meddi-i Lâzım* olarak altı hareke (üç elif) miktarı med olunur/çekilirler. Cümle "Sizin ilminizi anlatacak ve o ilmi başkalarına nakledeceğiz." anlamındadır.

- سَنَقُصُّ لَكُمْ

Sure başlarında yer alan mukatta'a harflerinin bulunduğu farklı bir cümle şeklidir. Bu harfler *Meddi-i Lâzım* olarak altı hareke (üç elif) miktarı med olunur/çekilirler. Cümlenin ifade ettiği anlam ise şöyledir: "Size (olayları) teker teker sıralayacağım veya anlatacağım."

- صِفْ دَا تَنَا كَمْ جَادَ شَخْصٌ قَدْ سَمَا * دُمْ طَيِّبًا زِدْ فِي نَفْسِي ضَعْفٌ ظَالِمًا

⁴¹ Cirîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 66.

⁴² Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhîd*, thk. Mektebü Tahkîki't-Türâs fî Müessesetü'r-Risale, 1277.

⁴³ Taşköprüzade, *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, thk. Muhammed Seydî Muhammed el-Emîn, 94.

⁴⁴ Abd, *er-Ravzatü'n-Nediyye Şerh-u Metni'l-Cezeriyye*, tsh. es-Sâdât es-Seyyid Mansur Ahmet, 27.; el-Cirîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 71.; eş-Şafîî, *el-Vâfi Fî Keyfiyyeti Tertîli'l-Kurâni'l-Kerîm*, 83.

⁴⁵ Cirîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 71.

Kelimelerinin ilk harflerinde İhfa harflerinin yer aldığı bir beyittir. Beytin anlamı: “Övülecek kimseyi hak ettiği güzel sıfatlarla öv. Nice cömert ve başkasına nezaket gösteren insan vardır. Cömertlik yüce bir şey olduğu gibi onun değeri de yücedir. İnsanın değeri de cömertliği ve nezaketi ile yükselir. Daima iyi ahlaklı ve erdemli ol. Allah’ın emirlerini yerine getirmekte ve yasaklarından uzaklaşma konusunda takvanı artır. (Yani haram ve helale daha çok dikkat et.) Zalimi alçalt ve onu zulmünden ve adaletsizliğinden dolayı yüceltme.”⁴⁶

- صَلُّهُ سَخِيرًا مِّن قَطْعِكَ

Sure başlarında yer alan mukatta’a harflerini bir arada bulunduran mürekkebe bir cümledir.⁴⁷ Manası ise “Akrabalık bağını kesenlerle sen bağını sürdür ve onu seher vaktinde ziyaret et.” Seher vakti ziyaret için pek uygun olmasa da burada akrabaların çokça ziyaret edilmesi ve aradaki bağın canlı tutulması konusunda öncü ve girişimci olunması kastedilmektedir.

- طِبُّ ثُمَّ صِلْ رَجِمًا تَفْزُ ضِفْ ذَا نِعَم * دَعِ سَوْءَ ظَنِّ زُرِّ شَرِيفًا لِلْكَرَمِ

Bu beyit, kelimelerinin ilk harfleri Şemsiyye harflerinden oluşan bir beyittir.⁴⁸ Beyitte yer alan (طِبُّ) kelimesi emr-i hazır kalıbında bir kelime olup “Ahlaklı ve erdemli ol!” anlamındadır. (ثُمَّ صِلْ رَجِمًا تَفْزُ) cümlesi ise “Akrabalık ilişkilerini sürdürürsen -inşallah-kazançlı çıkan sen olursun.” demektir. Zıyâfet masterından emr-i hazır olan (ضِفْ) kelimesi de “Ziyâfet ver, ikram et!” demektir. Cümlede yer alan diğer bir kelime de (ذَا نِعَم) kelimesidir. Bu kelime de “dînî ve dünyevî açıdan faydalı olan kimseler” anlamını ifade etmektedir. (دَعِ سَوْءَ ظَنِّ) cümlesi de “Müslümanlar hakkında sû-i zannı yani kötü düşünceyi terk et!” anlamındadır. Cümlede yer alan son (زُرِّ شَرِيفًا لِلْكَرَمِ) cümlesi de “Nezaket için ilminden istifade edilen değerli kimseleri ziyaret et!” anlamını içermektedir.

- طَرَّقَ سَمْعَكَ النَّصِيحَةَ

Surelerin başlarında yer alan mukatta’a harflerini içerisinde bulunduran mürekkebe bir cümledir.⁴⁹ Cümle “Öğüt kulağına geldi yani sana ulaştı.” anlamındadır.

- عَظْمٌ وَزُنُّ قَارِيٍّ غَضِيٍّ ذِي طَلَبٍ جَدِّ

Cehir sıfatının harflerini bir arada toplayan mürekkebe bir cümledir. Cümle “İlim talep etmede aşırı istekli olan genç bir okuyucunun terazisi güçlü oldu.”⁵⁰ veya “İlim

⁴⁶ Şafiî, *el-Vâfi Fî Keyfiyyeti Tertîli'l-Kurâni'l-Kerîm*, 37.

⁴⁷ Şafiî, *el-Vâfi Fî Keyfiyyeti Tertîli'l-Kurâni'l-Kerîm*, 37.

⁴⁸ Şafiî, *el-Vâfi Fî Keyfiyyeti Tertîli'l-Kurâni'l-Kerîm*, 42.

⁴⁹ Cirişî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 174.

⁵⁰ Kırs, *Dirâsetü'l-Mehâric ve's-Sıfât*, 130.

talep etmede aşırı istekli ve ciddi olan bir okuyucunun terazisi ağır ve baskın geldi.”⁵¹ anlamındadır.

- فَحْتَهُ شَحْصٌ سَكَّتْ

Sıfatının harflerinin bir araya geldiği farklı bir cümle şeklidir. Anlamı yukarıda yine *Hems* sıfatının harflerinin yer aldığı (حَتَّهْ شَحْصٌ فَسَكَّتْ) bahsinde detaylı olarak açıklanmıştır.

- فَرَّ مِنْ لُبِّ

Müzleğa yani *İzlak* harflerini bir arada bulunduran mürekkebe bir cümledir. Cümlede yer alan (فَرَّ) kelimesi *firâr* mastarından türemiş olup “kaçmak” anlamını ifade eder. (اللُّبِّ) ise “her şeyden bağımsız olmak, kurtulmak” demektir.⁵² Bu kelimenin aslının (مِنْ لُبِّ) şeklinde tenvinli olduğu ifade edilmiştir. Ancak tenvin, tahfif için getirilmemiştir. (اللُّبِّ) kelimesinin diğer bir anlamı da “akıl” dır. Durum böyle olunca cümlenin anlamı şu şekilde olabilir: “Haksızlığa tahammül edemediğinden onun aklından kaçtı.” Çünkü güç yetiremeyen şeylerden kaçmak peygamberlerin sünnetlerinden (adetlerinden) dir.⁵³ Cümlenin “Cahil, akıllı kimseden kaçtı.”⁵⁴ veya “Akıllı (gerçeği tanıyabilecek bir akla sahip olan) kimse insanlardan uzaklaştı.” anlamlarına gelebileceği de ifade edilmiştir. Aslında burada Kur’ân’da yer alan “O halde Allah’a koşuşun...” (Zâriyât/50), “...Her şeyi bırakıp yalnızca ona yönel.” (Müzzemmil/8) ayetlerine işaret vardır.⁵⁵

- قُطِبَ جَدِّ

İçerisinde *Kalkale* harflerinin yer aldığı mürekkebe bir cümledir. Cümlede yer alan (الْقُطْبِ) kelimesi “etrafında dönen şey” anlamına gelmektedir. Değirmentaşının etrafında döndüğü ve ortasında yer alan ana merkeze de bu isim verilmektedir. (الْقُطْبِ) ile işin dayandığı ve etrafında döndüğü ana eksen kastedilmektedir. Örneğin (فُلَانٌ قُطِبَ بَنِي فُلَانٍ) “*Filân kimse filân oğullarının kutbudur.*” denildiğinde o filân kimse, etrafında yer alan kişilerin işlerinin kendisine bağlı olduğu efendileridir. Cümlede ikinci olarak yer alan (الْجَدِّ) kelimesi ise “şans, azamet, büyüklük” anlamlarına gelmektedir. Kelime vezinden dolayı hafifletilmiş (yani şeddesiz getirilmiş) tir.⁵⁶

Bu cümlenin aslının (قُطِبَ جَدِّي) olabileceği de ifade edilmiştir. Vakıf halinde son kelimedeki (ي) *Yâ*’nın kesresi kendisinden önce yer alan (د) *Dâl* harfine nakledilmiş ve bu

⁵¹ Cirîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 60.

⁵² Taşköprüzade, *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, thk. Muhammed Seydî Muhammed el-Emîn, 96.

⁵³ Abd, *er-Ravzatü'n-Nediyye Şerh-u Metni'l-Cezeriyye*, tsh. es-Sâdât es-Seyyid Mansur Ahmet, 27.

⁵⁴ Kırş, *Dirâsetü'l-Mehâric ve's-Sıfât*, 163.; Şafiî, *el-Vâfi Fî Keyfiyyeti Tertülü'l-Kurâni'l-Kerîm*, 83.

⁵⁵ Cirîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 73.

⁵⁶ Taşköprüzade, *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, thk. Muhammed Seydî Muhammed el-Emîn, 98.; Cirîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 78.

kelimeye nakıs fiil gibi muamele edildiğinden (ي) *Yâ* harfi hazfedilmiştir. Aslında bu ifade ile bir kutup yıldızına işaret vardır ki bu yıldız, kuzey kutbunda “iki ayı yıldızı” ile “kutup yıldızı” arasında yer almaktadır. Cümlede yer alan (الْجَدِّي) kelimesi, kutup yıldızının yanında yer alan ve kiblenin bilinmesine yardımcı olan yıldız anlamındadır.⁵⁷

- قَطَّ خُصَّ ضَعَطَ

İsti'lâ sıfatının harflerinin bir arada yer aldığı farklı bir cümle şeklidir. Cümlenin anlamı yukarıda *İsti'lâ* harflerinin yer aldığı (قَطَّ خُصَّ ضَعَطَ) bahsinde detaylı olarak açıklanmıştır.

- كَمْ عَسَلٍ نَقَصَ

Surelerin başlarında yer alan mukatta'a harflerinin bir arada yer aldığı farklı bir cümle şeklidir.⁵⁸ Bu harfler *Meddi-i Lâzım* olarak altı hareke (üç elif) miktarı med olunur/çekilirler. Cümlede yer alan (كَمْ), haberiyye'dir. Teksir yani çokluk ifade eder. Cümle, “Nice/Çokça bal azaldı.” anlamına gelmektedir.

- لِنَ عُمَرَ

(*Beyniyye* sıfatının harflerinin yer aldığı bir cümledir.) Cümlede yer alan (لِنَ) kelimesi “yumuşak olmak” anlamına gelen (لِين) mastarından türemiş emir kalıbında bir fiildir. (عُمَرَ) şahıs ismi⁵⁹ olup aslı (يَا عُمَرَ) dur. Münada kalıbında bir isimdir. Nida harfi olan (يَا) hazfedilmiş/getirilmemiştir. Cümle “(Ömer!) İşlerinde yumuşak huylu ol; kaba ve kırıcı olma.”⁶⁰ anlamını ifade etmektedir.

Bu sözün aslı ile ilgili olarak denilmektedir ki Ömer b. Hattâb, arkasında/beraberinde bir grup insan bulunan Hz. Peygamberin yanından hiç umursamadan ve aldırış etmeden geçip gitti. Onun bu tavrını gören Hz. Peygamber ona dedi ki (لِنَ عُمَرَ) yani “Ömer! Biraz yumuşak ol; kaba olma.” Ömer b. Hattâb ise “Ey Allah'ın Resulü! Vallahi onlardan her birinin bir ihtiyacı var.” diye cevap verdi.⁶¹

- نَمَّ نَزَعَ

(*Beyniyye* sıfatının harflerinin farklı şekilde yer aldığı bir cümledir.) Kelime, “hi-maye etmek, gözetmek” anlamlarına gelen (رَعَايَةً) mastarından türemiş olumsuz kalıpta bir fiil olup⁶² “Biz itina göstermedik, himaye etmedik.” anlamına gelmektedir.

- لَمْ يَزُوْا عَنَّا

⁵⁷ Abd, *er-Ravzatü'n-Nediyye Şerh-u Metni'l-Cezeriyye*, tsh. es-Sâdât es-Seyyid Mansur Ahmet, 28.

⁵⁸ Tavîl, *Fennü't-terfîl ve 'Ulûmuhû*, 824.

⁵⁹ Taşköprüzade, *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, thk. Muhammed Seydî Muhammed el-Emîn, 94.

⁶⁰ Abd, *er-Ravzatü'n-Nediyye Şerh-u Metni'l-Cezeriyye*, tsh. es-Sâdât es-Seyyid Mansur Ahmet, 26.

⁶¹ Cirişî, *Nihâyetü'l-Kavlî'l-Müfîd*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 68. Bu rivayeti hadis ve kaynak kitaplarda bulamadım.

⁶² Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhîd*, thk. Mektebü Tahkîki't-Türâs fî Müessesetü'r-Risale, 1289.

(Yine *Beyniyye* sıfatının harflerinin farklı şekilde yer aldığı bir cümledir.) (لم يَزُو) kelimesi (رَوِيَّة) masterından türemiş olumsuz kalıpta bir fiildir.⁶³ Cümle “Bizden rivayet etmedi/nakilde bulunmadı.” anlamındadır.

- مَنْ أَخَذَ وَجَدَ سَعَةً فَرَزْنَا حَقًّا لَهُ شَرْبُ عَيْثٍ

İnfitâh sıfatının harflerini bir arada bulunduran mürekkeb bir cümledir. Cümle- nin anlamı ise şöyledir: “Kim bir servet/zenginlik elde eder ve malının zekâtını da verir- se Allah’ın onu rahmetinden sulaması haklıdır.”⁶⁴

- نَصٌّ حَكِيمٌ لَهُ سِرٌّ قَاطِعٌ

Surelerin başlarında yer alan mukatta’a harflerini bir arada toplayan mürekkeb bir cümledir.⁶⁵ Mukatta’a harfleri Kur’ân’da yer alan Allah’ın sırlarından biridir. Bu sır- rın anlamı ise Arap kelimada bilinmektedir. Ancak biz, bu harflerden kastedilenin ne olduğunu Allah’a havale ediyor, ona bırakıyoruz.

- نَقَصَ عَسَلَكُمْ

Surelerin baş taraflarında yer alan huruf-u mukatta’a’nın bir arada bulunduğu farklı bir cümle şeklidir. Bu harfler *Meddi-i Lâzım* olarak altı hareke (üç elif) miktarı med olunur/çekilirler.⁶⁶ Cümlelerin anlamı ise “Balımız azaldı.” demektir.

- نُوحِيهَا

Çiftli harflerinde *Med* harflerini bulunduran bir cümledir.⁶⁷ Vahiy; “işaret, yazı, me- saaj, ilham, gizli konuşma ve başkasına iletilen şeyler” gibi anlamlara gelmektedir. Örneğin senin (وَحَيْثُ إِلَيْهِ الْكَلَامُ) “Ben ona sözü vahyettim.” şeklindeki bir ifaden senin o kimse ile gizli bir şekilde konuşma gerçekleştirmen demektir.⁶⁸

- نُؤَيِّ عَمَرَ

Bazı âlimlerin görüşlerine göre *Vâv* (واو) ve *Yâ* (يا)’nın da eklenerek *Teveessut* yani *Beyniyye* sıfatının harflerini bir arada bulunduran mürekkeb bir cümledir.⁶⁹ (نولي) keli- mesinin aslı وَايٍ olup mastarı (وَأَيُّ) dür. Kelime (فُرْب) yani “yakınlık” anlamına gelmekte- dir. Cümle “Biz onu dost ediniriz.” anlamındadır.⁷⁰

- وَلِيْنَا عَمَرَ

⁶³ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhîd*, thk. Mektebü Tahkîki't-Türâs fî Müessesetü'r-Risale, 1290.

⁶⁴ Cîrîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 73.

⁶⁵ Cîrîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 184.

⁶⁶ Cîrîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 181.

⁶⁷ Şafiî, *el-Vâfi Fî Keyfiyyeti Tertîli'l-Kurâni'l-Kerîm*, 52.

⁶⁸ Cevherî, *es-Sihah*, thk. Ahmet Abdulgafur Attar, 6/2520.

⁶⁹ Cîrîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 68.

⁷⁰ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Lüğâ*, thk. Abdu's-Selam Muhammed Harun, 6/141.

Elif (ا), Vâv (واو) ve Yâ (يا)'nın eklenerek *Teveessut* yani *Beyniyye* sıfatının harflerini bir arada bulunduran farklı bir cümle şeklidir.⁷¹ Cümlelerin anlamı yukarıda (نولي عُمر) bahsinde açıklandı.

- يَرْمَلُونَ

İdğam harflerini içerisinde bulunduran bir cümledir.⁷² Bir kimse yürüyüşünde acele ettiğinde ona (رَمَلَ الرَّجُلُ) “Hızlı yürüdü.” denilir. Bu yürüyüşle o kimsenin sıçrayarak yürümesi kastedilir. Kelimenin kullanımı ve anlamı ile ilgili olarak şöyle bir örnek de verilebilir: (يَرْمَلُ الطَّائِفُ بِالْبَيْتِ رَمْلًا إِقْتِدَاءً بِالنَّبِيِّ) “*Taifliler, Hz. Peygamber’e tabi olmak için hızlı hızlı Kâbe’ye yürüyorlar.*” Burada da (يَرْمَلُ) kelimesi “Hızlı yürümek ve acele etmek” anlamına gelmektedir. Taiflilerin bu yürüyüşleri gücün sadece kendilerinde olduğunu Mekkelilerin bilmeleri için acele etmeleri demektir.⁷³

- يَنْمُو

Ğunneli *idğam* yani *İdğam Me’a'l-Ğunne* harflerinin bir arada yer aldığı bir cümledir.⁷⁴ fiilinin mudârî sığasıdır. “Artmak, çoğalmak” anlamına gelmektedir.⁷⁵

- يُؤْمِنُ

İdğam Me’a'l-Ğunne harflerinin bir arada yer aldığı farklı bir cümle şeklidir.⁷⁶ (أَمِنَ) fiilinin mudârîsi olup mastarı (إِيمَانًا) dir. “Tasdik etmek, onamak” demektir.⁷⁷

SON SÖZ

1. SONUÇLAR

Araştırmanın sonuçlarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- Araştırma, İslam miras ilimleri için yeni bir kavram ortaya koymuştur. Bu kavram, “Formüle edilmeyen harflerin mevzu bir kelime veya mamul kelimelerde düzenlenmesi” şeklinde açıklanan *el-İhtizânü'l-Harfî* (الإختزان الحرفي) dir.
- Harflerin birkaç tarzda bir araya getirildiği anlaşılmıştır. Bu tarzlardan biri harflerden oluşan kelimelerin kaynağıdır ki bu kaynak ya Kur’ân ya şiir ya da nesirdir. Diğer tarz ise harflerin kelime içerisindeki konumudur.

⁷¹ Cirîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 70.

⁷² Cirîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ', 158.

⁷³ Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüğâ*, thk. Muhammed 'Avd Mür'ib, 14/150.

⁷⁴ Şafiî, *el-Vâfi Fî Keyfiyyeti Tertîli'l-Kurâni'l-Kerîm*, 31.

⁷⁵ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhîd*, thk. Mektebü Tahkîki't-Türâs fî Müessesü'r-Risale, 1340.

⁷⁶ Taşköprüzade, *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, thk. Muhammed Seydî Muhammed el-Emîn, 203.

⁷⁷ Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüğâ*, thk. Muhammed 'Avd Mür'ib, 15/368.

Harfler kelime içerisinde ya toplu haldedir veya da ayrı ayrıdır. Üçüncü tarz harflerin yapısı ile ilgili bir durum olup harfler, kelime içerisinde basit veya terkiib şeklindedir. Dördüncü ve son durum ise “*Muhtezên ile Muhtezênün fih*” arasındaki nispet olup harfler ile bu harflerden oluşan kelimeler arasında eşitlik, umum-husus-mutlak ilişkisi vardır.

- Araştırmada harflerin bir araya toplanmasının iki sebebi olduğu ortaya çıkmıştır. Birinci sebep “kısaltmak ve özetlemek” demek olan manevî sebep diğeri de “vezin veya kafiyei koruma” anlamına gelen lafzî sebeptir.
- Araştırmada harflerin bir araya getirilmesinin öğretmen ve öğrencilerde eğitim, psikoloji, fıkıh, toplumsal, tarihsel, etik ve kültürel gibi alanlarda kendisini gösteren birtakım etkileri olduğu tespit edilmiştir.
- Araştırma, diğeri ilgili çalışmalara kaynaklık etmesi için Tecvid kitaplarında yer alan bu harflerden oluşturulmuş en meşhur kelime ve cümleler içeren küçük bir sözlük sunmuştur.

2. TAVSİYELER

- Birinci önerimiz Mekke’de bulunan ve internet üzerinden yayın yapan “*Arap Dili Akademisi’ni*” araştırma da ele alınan kavram ve bu kavram için ileri sürülen tanımı araştırma ve inceleme çağrısında bulunmak ve bu kavram ve tanımın mevcut durumlarını doğrulamaya veya -gerekli olan birtakım- değişiklikler ve eklemelerden sonra bunları onaylamaya davet etmektir.
- İkinci tavsiyemiz de araştırmacıları, konuyu diğeri ilimlerde incelemeye, dağınık halde olan konuları bir araya getirmeye ve bu -yapılacak- araştırmayı da bir yerde toplamaya davet etmektir. Çünkü bu sayede öğretmen ve öğrenciler, çabaladıkları eğitim hedeflerini -öğretme ve öğrenmeyi- gerçekleştirmeye en kısa sürede ve en az çabayla ulaşmış olacaklardır.

Kaynakça

- Abd, Mahmut Muhammed Abdü'l-Mün'im. *er-Ravzatü'n-Nediyye Şerh-u Metni'l-Cezeriyye*. tsh. es-Sâdât es-Seyyid Mansur Ahmet. b.y.: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs. 1. Baskı, 2001.
- Cebel, Muhammed Hasan, *el-Mu'cemu'l-İştikâkiyyi'l-Müessali Li Elfâzi'l-Kurâni'l-Kerîm*. 4 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Âdâb. 1. Baskı, 2010.
- Cevherî, İsmail b. Hammad. *es-Sıhah (Tâcü'l-Lüğa ve Sıhâhi'l-Arabiyye)*. thk. Ahmet Abdulgafur Attar. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn. 4. Baskı, 1987.
- Cirîsî, eş-Şeyh Muhammed Mekki Nasr (ö. yaklaşık 1902). *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid Fi 'Ilmi Tecvidi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Haz.: eş-Şeyh Ali Muhammed ed-Dabbâ'. Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 4. Baskı, 2011.

- Dîvânü Tarafe b. el-Abd.* Yayına Hazırlayan: Hamdü Tammâs, Beyrut: Dâru'l-Marife. 4. Baskı, 2003.
- Enîs, İbrahim. *Min Esrâri'l-Lüğâ*, b.y.: Mektebetü'l-Encilû, 3. Baskı, 1966.
- Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed (ö.370). *Tehzîbü'l-Lüğâ*, thk. Muhammed 'Avd Mür'ib. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1. Baskı, 2001.
- Ferâhîdî, el-Halil b. Ahmet (ö. 175). *el-'Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî. 9 Cilt. Bağdat: Menşûrât Vizeratü's-Sikâfe ve'l-İ'lâm - Dâru'r-Reşît, 1985.
- Fîrûzâbâdî, Mecdü'd-Dîn Ebû Tâhir Muhammed b. Yakub (ö.817). *el-Kâmûsü'l-Muhît*, thk. Mektebû Tahkîki't-Türâs fî Müessetü'r-Risale, Danişman: Muhammed Naîm el-'Arkusûsî, Beyrut-Lübnan: Müessetü'r-Risale Li't-Tabâat ve 'n-Neşri ve't-Tevzî', 8. Baskı, 2005.
- Ğavsânî, Yahya Abdurrezzak. *'İlmü't-Tecvîd Ahkâmün Nazariyye ve Mülâhazâtün Tatbîkiyye*. Dîmeşk: Dâru'l- Ğavsânî, 11. Baskı, 2016.
- Hamd, Muhammed b. İbrahim. *Fıkhü'l-Luğâ mefhumühû mevzûâtühû Kazâyâhü*. Riyâd: Dâru İbn Huzeyme, 1. Baskı, 2005.
- Hicâzî, Mahmut Fehmi. *el-Üsûsü'l-Lüğaviyye li'İlmi'l-Musdalâh*. Kahire: Mektebetü Ğarîb, 1993.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osman el-Mevsilî (ö.392). *Sirru Sinâ'ati'l-İ'râb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I. Baskı, 2000.
- İbn Fâris, Ahmed b. el-Kazvîni er-Râzî (ö.395). *Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüğâ*. thk. Abdu's-Selam Muhammed Harun. 6. Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem el-Ensarî (ö.711). *Lisânü'l-'Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr - Muhammed Ahmet Hasbüllah - Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, 15 Cilt. Kahire: Dâru'l-meârif, 2010.
- İbn Seyde, Ebû'l-Hasan Ali el-Mursî (ö.458). *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-'Azam*. thk. 11 Cilt. Beyrut: Abdu'l-Hamîd Hindâvî - Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I. Baskı, 2000.
- Kâsımî, Ali. *Mukaddime Fî 'İlmi'l-Mustalah*. Bağdat: Dâru'ş-Şuûnü's-Sigâfe, 1985.
- Kırş, Cemal b. İbrahim. *Dirâsetü'l-Mehârici ve's-Sifât*. Mısır: Mektebetü Tâlibi'l-İlm, I. Baskı, 2012.
- Lebedî, Muhammed Semîr Necîb. *Mu'cemu'l-Mustalahâti'n-Nahviyye ve's-Sarfîyye*. Beyrut: Müessetü'r-Risale, I. Baskı, 1985.
- Matlup, Ahmet. *Fî'l-Mustalahi'n-Nakdî*. Bağdat: Matbaatü'l-Mecme'î'l-İlmî, 2002.
- Ömer, Ahmed Muhtar Abdu'l-Hamit (ö.1424). *Mu'cemu'l-Lugati'l-'Arabîyye el-Mu'âsıra*. Kahire: Âlemü'l-Kütüb, I. Baskı, 2008.
- Sıyağ, Abdu'l-Azîz. *el-Mustalahü's-Savtî*. Dîmeşk: Dâru'l-Fikr, I. Baskı, 2000.
- Şafîî, Ahmet Mahmut 'Abdu's-Semî'. *el-Vâfi Fî Keyfiyyeti Tertîli'l-Kurâni'l-Kerîm. (Şerh-u Vâfin li Mütüneyi'l-Cezeriyyeti ve Tuhfeti'l-Etfâl)* Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I. Baskı, 2000.
- Taşköprüzade, 'İsâmuddin Ahmet b. Mustafa b. Halil (ö.968). *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, thk. Muhammed Seydî Muhammed el-Emîn. Suudi Arabistan-Medine: Mektebetü'l-Melik Fehd el-Vataniyye, 1421.
- Tavîl, eş-Şeyh Ahmet b. Ahmet. *Fennü't-tertil ve 'Ulûmuhû*. 2 Cilt. Suudi Arabistan-Medine: Mecmeu'l-Melik Fehd Li Tabâati'l-Mushaf eş-Şerîf, I. Baskı, 1999.
- Tîbî, Şihâbuddîn Ahmed b. Ahmed b. Bedreddin (ö.979). *Manzûmetü'l-Müfid fi't-Tecvîd*. thk. Eymen Rüştü Süveydi, b.y.: y.y. t.y. 16.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdurrezzak El-Huseynî (ö.1205). *Tâcü'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Ali el-Hilâlî, 40 Cilt. Kuveyt: et-Türâsi'l-'Arabî, 1. Baskı, 2001.